

Веріго Інга Михайлівна
кандидат філологічних наук,
завідувач наукової лабораторії
соціологічного моніторингу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОНТРОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ ТА ПРОТЕСТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ ЕКСТРЕМІЗМУ

Проблема забезпечення національної безпеки є предметом дослідження багатьох галузей знань, у тому числі соціології. Остання звертається до такого явища, як соціальний конфлікт, що негативно відбивається на життєдіяльності нації, ставить під удар саме її існування. Початкова (латентна) фаза соціального конфлікту характеризується зростанням соціальної напруженості. На мікрорівні вона провокує значні структурно-функціональні деформації у вигляді міжособистісної та міжгрупової ворожнечі. Часто соціальна напруженість проявляється у зростанні протестного потенціалу населення. Погано контрольована протестна активність населення може бути використана екстремістськими рухами для досягнення деструктивних цілей.

Сучасний етап соціально-політичної модернізації відзначається протиріччям формування демократичних інститутів та відносин, непослідовністю реформ, призводить до зростання суспільного невдоволення, соціальної напруги. На сьогодні сформовано нові практики активності громадян, причому не тільки конструктивного характеру. Поняття «протесту» охоплює широке коло явищ, соціальний протест є проявом колективного невдоволення, незгоди, наявності протилежних інтересів.

Під протестним потенціалом розуміють наміри (схильність) громадян брати участь у протестних акціях за певних умов. У науковій думці найбільш поширеним є пояснення формування протестного потенціалу через теорію депривації, тобто незадоволеності особистості або певної соціальної групи своїм становищем, почуття «соціальної образи». Протестна активність передбачає реалізацію потенціалу у конкретних поведінкових реакціях, відкрити форму вираження незадоволення й висування вимог щодо змін процесів, що відбуваються у суспільстві. Втілення протестних настроїв в акції протесту означає актуалізацію конфлікту, що відбувається у кілька етапів. На першому спостерігається неявне зростання невдоволення, коли населення ще не усвідомлює повною мірою причин та масштабів негативних змін. На другому етапі відбувається взаємодія носіїв невдоволення, формуються протестні настанови, поки що використовуються непублічні форми висловлення протесту. На третій стадії протестні вимоги концептуалізуються, виокремлюється

актив, чітко усвідомлюється й визначається протилежна сторона конфлікту, формується протестний «контент», що у цілому означає перевищення «порогу толерантності» щодо іншої сторони конфлікту. На четвертій стадії базпосередньо реалізуються акції протесту.

Коли і як відбувається радикалізація протестних настроїв? У теорії відносної депривації важливими для розуміння протесту є психологічні переживання з приводу неузгодженості між очікуваним і бажаним статусом, породженими цією неузгодженістю станом фрустрації, невдоволення, тривожності. Організаційна теорія мобілізації ресурсів розглядає наявні та потенційні ресурси протестного руху і способи їх мобілізації. Ціннісно-орієнтована теорія інтерпретує ціннісні неузгодженості і ціннісні конфлікти між групами як підґрунтя радикалізації протесту. Інформаційне протиборство у глобальній мережі є репрезентацією протесту у реальному просторі, а також ресурсом моделювання громадської думки, впливу на протестні настанови користувачів. Протестна активність, яка реалізується переважно у віртуальному просторі, також має соціальні і політичні наслідки.

Незважаючи на значний обсяг накопиченого теоретичного та емпіричного матеріалу, методологія детальної оцінки та прогнозування протестної активності представлені недостатньо для прийняття своєчасних рішень органами управління. Існуючий інструментарій не дозволяє спрогнозувати характер можливих акцій, їх види, форми поведінки, ініціаторів, активних учасників, кількість учасників, що дозволило б цілеспрямовано діяти у напрямку своєчасного регулювання суспільно-політичної ситуації.

Для аналізу протестної активності представників різних соціальних груп ефективно застосовувати концепції соціальної дії, що дозволяють простежувати її динаміку у суспільстві, що модернізується. Сьогодні прогнозування динаміки протестної активності відбувається переважно на підставі статистичних даних. Це економить час і кошти, проте не є достатнім. До статистичних даних належать лише деякі показники, що детермінують протестну активність. Ряд зовнішніх чинників, у тому числі соціальна несправедливість та незахищеність, недовіра до органів державної влади, проблеми виборчих кампаній не відображаються даними статистики, а, відповідно, не враховуються у показниках соціальної напруги та протестної активності. Також вимірювання соціальної напруженості на підставі статистичних даних завжди є ретроспективним, тобто не дозволяє отримати оперативну інформацію про актуальний рівень соціальної напруженості. Не по усіх об'єктах, що цікавлять соціолога, ведеться статистика, доступ до деяких статистичних даних обмежений органами влади або ці дані умисно викривлені чиновниками.

Отже, необхідно систематично аналізувати об'єктивні фактори, що впливають на формування протестного потенціалу: соціально-економічні, політичні та чинники суб'єктивного порядку – настанови, потреби, ціннісні орієнтації, рівень політичної та правової культури. Кожен із цих напрямів вивчення протестного потенціалу передбачає власне методичне забезпечен-

ня. Доцільно розпочинати з досліджень громадської думки на предмет виявлення переважаючих стратегій поведінки громадян в умовах, наприклад, зростаючих кризових явищ в економіці. Домінування стратегії неконвенціональних дій (стратегії «бунту»), тобто готовності до реалізації практик, що не відповідають законним і прийнятним нормам, означає критичний стан протестних настроїв. Експертні опитування, наприклад журналістів, представників законодавчої та виконавчої влади, фокус-групові дослідження з формальними та неформальними лідерами молодіжних та інших рухів. Останній метод доречний саме для отримання даних про мотивацію участі у масових протестах, соціальний портрет ініціатора протесту, перспективи використання легітимних форм вираження невдоволення діями влади тощо. Уся ця інформація може бути використана для діагностики та моделювання різних форм протестної поведінки. Метод спостереження також дозволяє вивчати механізми формування протестного потенціалу. Йдеться про безпосередній особистий контакт з учасниками акцій протесту в момент як санкціонованих подій, так і масових заворушень. Соціологічні технології дослідження протестного потенціалу включають також аналіз ЗМІ, інформаційних ресурсів: тематичних сайтів, порталів та веб-сервісів – форумів, соціальних мереж. Одиницями аналізу можуть виступати теми, тексти, заголовки, фотокартки, що містять заклик до протестних дій, а також фото, відео, тексти, де відображені акції протесту в інших країнах.

Таким чином, для запобігання розповсюдженню екстремістських настанов та настроїв важливим є контроль стану соціальної напруженості, визначення ступеня невдоволення, готовності громадян брати участь в акціях протесту комплексом соціологічних методів.

1. Баранова Г.В. Методология и методика измерения социальной напряженности / Баранова Г.В., Фролов В.А. // СоцИс. – № 03. – 2012. – С. 50–65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.isras.ru/files/File/Socis/2012_3/Baranova.pdf

2. Коневская О.Ю. Методологические подходы к изучению протестной активности населения / Коневская О.Ю. // Вопросы современной юриспруденции : матер. Междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск : СибАк, 2015. – № 12(51) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sibac.info/conf/law/lvi/43990>

3. Ротман Д.Г. Особенности социологического измерения социальной напряженности / Ротман Д.Г., Филинская Л.В. // Методология, теория и практика социологического анализа современного общества : сб. науч. тр. – Х., 2008. – С. 198 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.levada.ru/13-02-2012/opros-na-mitinge-4-fevralya>.